

aateluutensa todellisuudessa luonnostaan sisällyttää itseensä alinomaisen uhrautumisen, vieläpä, että yksin ylevä sielu, sellaisena kuin hän sen kuvailee, kykenee uhrautumisen äärimmäisiin tehtäviin: sellaiseen itsensä uhraamiseen, joka ei ole peitettyä itsemurhaa, vaan todellista ihmisen tragiikkaa. Vain näennäisesti paradoksaalinen on se lisähuomautus, että jalon ihmisen elämän perustunto ei kumminkaan ole alinomainen rasittava vakavuus ja ankaruus, vaan kaiken pohjalta kumpuileva ikuisen hilpeys.

Sellainen on suurin piirtein nähtynä Nietzschen kasvatusihanne. Sen arvosteleminen ei — varsinkaan nykyisimmän ajan yleisiltä näkökannoilta — ole mikään vaikea asia. Tärkein huomautus kohdistuneen epäsosiaalisuuteen. Merkitseehän kasvatus meille usein lähinnä kasvatusta sosiaaliseen kelpoisuuteen, valmistumista suorittamaan määrättyä yksityistehtävää yhteiskunnan suuressa koneistossa. Kouluisamme tosin on näihin asti noudateltu jonkinlaista kompromissimenetelmää: on pidetty silmällä puhdasta ihmiskasvatusta suunnilleen siinä mielessä — joskaan ei aina läheskään samoin ihantein — kuin Nietzsche sitä vaatii, mutta toisaalta on myönnetty hyväksihavaitulle »poroporrallisuudelle», valtion ja yhteiskunnan kaavoitteleville vaatimuksille, melkoista sananvaltaa. Nietzschen kannalta on vuorostaan varsin helppo osoittaa sellaisesta tarkoituspäin ja menetelmän kaksijakoisuudesta koituvat hankaluudet. Edelleen kehittyessään näiden eri katsantotapojen välinen ristiriita muuttuu individualismin ja sosialismin (käsitteen avarimmassa merkityksessä), demokraattisuuden ja »uuden aateluuden» kiistailuksi, jonka vaiheisiin ei tässä ole syytä seikkaperäisemmin syventyä, koska molemmat näkökannat ovat löytäneet iskevän ilmaisunsa, toinen nimenomaisesti Nietzschen opeissa, toinen voimallisissa, joskaan ei ehdottomasti »lopullisissa» ajan virtauksissa. Kiistan ratkaiseminen ei missään tapauksessa ole tämän päivän asia.

Nietzschen kasvatuksellisissa aatteissa on läpikotaisin voimakas eettinen sävy. Suuri »immoralisti» on epäilemättä suorittanut tärkeän tehtävän puhdistuessaan eettillisen kasvatuksen ilmakehää, itsenäistyttyä mällä elämämme siveellistä aspektia, joka on ollut liian kauan kytkettyä uskonnollisuuden, vieläpä määrätyn uskontunnustuksenkin yhteyteen, siitä kerrassaan riippuvana alueena. Poleeminen asenne, mutta myöskin perusvakaumukset ja koko henkinen rakenne aiheuttivat sen puutoksen, että Nietzschen kuulas ja korkea ilmakehä vaikuttaa liian ohuelta, kylmältä ja vaivoin kasvattavalta. Siitä puuttuu uskonnollisen elämän happi, sen aito lämpö ja luova voima. Mutta älyllisen, esteettisen ja varsinkin eettillisen kasvatuksen hyväksi hän on kehitellyt sellaisen ajatusten runsauden, että olisi voinut siinäkin suhteessa itsestensä

sanoa: »Minä opin sen auringolta, joka ylen rikkaana painuu aaltoihin: kultaa se silloin valaa mereen ehtymättömistä aarteistansa, — niin että köyhinkin kalastaja vielä kultaisin airoin soutelee!»

Köyhä kalastaja voi iloita iltaruskosta, vaikka ei soutaisikaan painuvan päivän suuntaan.

»Siveysopin» tekemisestä pakolliseksi oppiaineeksi kansakouluissa.

Kirj. G. G. Rosenqvist.

»Kasvatus ja Koulu» aikakauskirjan viime vihossa on prof. Mikael Soininen laajassa kirjoitelmassa käsitellyt kysymystä »siveysopin» opeutuksesta ja siinä pitkälti polemisoinut allekirjoittanutta ja muita vastaan, jotka ovat esittäneet muistutuksia sen tehdyn ehdotuksen johdosta, että »siveysoppi» otettaisiin pakolliseksi oppiaineeksi kansakouluihimme. Kun en voi pitää prof. Soinisen esitystä minun kannastani kysymyksessä oikeana, pyydän tilaa muutamille oikaisuille ja selityksille.

Prof. Soininen antaa tietää, että allekirjoittanut pitäisi »siveysopin opetusta kristittyjen vanhempien lapsia kohtaan suorastaan väärytenä», ja suuri osa hänen kirjoitelmaansa tarkoittaa näyttää, että »siveysopin opetuksessa», jos sitä suoritetaan »oikeassa hengessä», esim. tunnetun pedagogianprofessori Foersterin hengessä,¹⁾ ei saata olla mitään »epäilyttävää ja vastustettavaa».

¹⁾ Se siveysopin opetus, jonka pakollisesta tuottamisesta kansakouluumme on kysymys, ei ole siveysopetusta kristinuskon »hengessä» tahi F. W. Foersterin »hengessä», vaan siinä on kysymys n. k. maallisesta eli uskonnottomasta siveysopetuksesta, jollaista esim. Ranskan kouluissa tarjotaan. Foerster yhä uudelleen tekoittaa »uskonnon siveysopetuksellista korvaamattomuutta», hän korostaa »yhteiskunnallisen kasvatustieteen riittämättömyyttä, jollei sillä ole syvä uskonnollinen perustus.» »Pelkkä moraalipedagogiikka ilman uskontoa kykenee käsittelemään ainoastaan yksinäisiä virheitä ja elvyttämään yksinäisiä hyveitä; se repii ihmisen, sen sijaan että häntä keskittäisi ja kehittäisi yhteydeksi.» »Yksin uskonto puhuu sielun alkukieltä; ken tahtoo sielun edistystä ja elämän henkevoittamista, se ei voi olla uskonto vailla.» Ankarampi kritiikki, kuin minkä Foerster omistaa Ranskan moraaliopetukselle, on tuskin mahdollinen. Tämä opetus ei ainoastaan ole, huolimatta kaikista siihen sirotelluista, kaskuista ja hyveellisistä kertomuksista, tietopuolista ja kuivaa moralisoimista, joka ei kykene johtamaan todelliseen, elävään elämään, ei kykene liikkeellepanemaan syvällisempiä ja rikkaampia sielunvoimia, kuin älyperäiset ovat; tämä opetus ei ainoastaan ole suuressa määrin pinnallinen, kun on kysymyksessä siveysopin koko perustelu, vaan se antaa ai-

Prof. Soininen väittää edelleen, ettei allekirjoittanut tunne muuta kuin kahdenlaista siveysopin opetusta: »joko se on abstraktisten siveyskäskyjen antamista tai tulee sen ruveta selvittämään monia käsityksiä siveellisyyden alkuperästä ja olennosta y. m., ja siten joutua moraali-filosofian kaikkiin sokkeloihin ja vastakohtiin», jonka jälkeen hän jatkaa: »Ja kaipa tämä filosofia sitten pakostakin johtaa siveysopetuksen uskonviholliseen suuntaan, sen kun tulee tyydyttää uskonnottomiakin piirejä.» Ja sitten prof. Soininen kysyy: »Missähän maailmassa annetaan tällaista siveysopin opetusta muualla kuin herra professorin (s. o. minun) mielikuvituksessa?»

Enempää siteeraamatta tahi käsittelemättä yksityiskohtia professori Soinisen minua vastaan tähtäämistä kirjoitelmasta, pysähdyn yllämainittuun, koska siinä ne edellytykset ovat, joista polemiikki on lähtenyt.

Ensiksi on sanottava, etten missään ole koettanut väittää, ettei ole ollut tahi ettei voi olla varsinaisesta uskonnonopetuksesta erotettua moraaliopetusta, josta ei ole pakko sanoa, että se on »väärä» kristittyjen vanhempien lapsia kohtaan. Toisin sanoin, minä en ole missään väittänyt, että »siveysopin opetus» sellaisenaan, riippumatta sen laadusta ja luonteesta, olisi hyljättävä. Sellaiseen järjettömyyteen en ole tehnyt itseäni syylliseksi. Professori Soinisen yritys todistaa, kuinka oivallinen ja hyödyllinen siveysopin opetus, mikäli se tapahtuu oikeassa hengessä, voi olla, on sentähden, jos sillä on tarkoitettu vastustaa minun todellista kantaani, ollut kokonansa tarpeeton. Myöskin on meidän kouluissamme kauan tätä ennen opetusta annettu siveysopissa pienen, A. F. Granfeltin laatiman, tämän aineen oppikirjan mukaan, pitemmän tai lyhyemmän ajan kuluessa.

Edelleen on minun leimattava perättömäksi prof. Soinisen väite, että minä muka tunnen vain kahdenlaista siveysopin opetusta, sekä mitä hän tässä yhteydessä antaa minun sanoa.

Mutta sen sijaan, että rupeaisin kieltämään ja korjaamaan, mitä prof. S. panee minun suuhuni, tahdon lyhyesti tämän aikakauskirjan lukijoille koettaa selvittää, mitä todella olen sanonut. Tämä on pääasiallisesti seuraavaa.

Katsantotapojen vastakohtat siveellisellä alalla ovat, niinkuin moraalien historia ja kokemus osoittavat, yhtä syvät ja kasvatuksen kannalta yhtä merkittävät kuin uskonnollisellakin alalla. Jos kerran uskonnon ja omantunnonvapaudenperiaate vaatii, että lapset voidaan vain noastaan »moraalioppia, mutta ei todellista apua siveellisyyteen.» Se antaa opettavain esimerkin siitä, »että yksin valtiiovallan auktorisoima, mutta kaikkea uskonnollista innostusta puuttuva moraaliopetus vihdoin johtaa siveellisyyden häviöön.» (F. W. Foerster, *Jugendlehre*, 1921; *Schule und Charakter*, 1920.)

pauttaa uskonnonopetuksesta, jota niiden vanhemmat eivät hyväksy, niin ei vanhempia, missä mainittua periaatetta kunnioitetaan, saa pakottaa antamaan lastensa ottaa osaa sellaiseen moraaliopetukseen, joka sotii heidän omaatuntoansa vastaan. On periaatteen vastaista omantunnonvapauden kannalta ottaa huomioon niitä erilaisuuksia, joita on olemassa kristillisten tunnustusten uskonoppien välillä, mutta olla välittämättä paljoa tärkeämmistä erilaisuuksista siveysopin piirissä.

Ei suinkaan ainoa vastakohta, mutta keskeellisin viimeksimainituista on se, joka koskee uskonnon ja siveellisyyden, jumalatietytyyden ja velvollisuustietoisuuden keskinäisen suhteen käsittämistä. Uskonnon tarkoitetaan tällöin persoonallista jumalasuhdetta, ei teologisen oppilauseitten summaa, ja siveellisyydellä tarkoitetaan velvollisuustunteen määräämää yhtenäistä persoonaelämää, ei suurempaa tai vähempää yksityisten hyveiden paljoutta.

Kristilliselle tietoisuudelle ei oikeaa jumalasuhdetta ole ajateltavissa ilman velvollisuuden määräämää tahtoelämää, ja tämä on samalla Jumalan palvelemista. Uskoa ja rakkautta ei voida toisistaan erottaa kumpaakaan väärentämättä. Kristinuskon humaniteettikäsite sitoo ihmisen korkeampaan maailmanjärjestykseen, yliaistilliseen todellisuuteen, johon suhtautumalla ihmiselämä saapi terveellisen kehityksensä ja täyden sopusoinnun, Tässä kohden ei Jumalan määrättävänä oleminen (teonomia) ja ihmisolennon sisimmän lain seuraaminen (autonomia) ole toisiansa poissulkevia vastakohtia, vaan paremmin eri puolia samasta elämänsuhteesta. Jumalan tahdon tekeminen oli Kristukselle se ravinto, jota hänen oma olentonsa tarvitsi. Ja hänen apostolinsa selittävät, että »vapaus», tämän sanan täydessä merkityksessä, todellinen vapautuminen kaikesta, mikä ihmiselämässä on sidottua, kaikesta, mikä sitoo ihmistä hänessä itsessään ja hänen ulkopuolellaan, on olemassa vain siinä, missä »Herran henki on». Sentähden ei kristilliseltä kannalta voi irroittaa sitä, mikä on moraalista, ja asettaa sitä itsekseen ja erikseen eikä myöskään tehdä samanlaista leikkausta uskonnolliseen nähden.

Suorastaan vastakohtainen tälle peruskäsitykselle on toinen, joka ei tahdo tietää mistään maailman ulkopuolella olevasta todellisuudesta, joka antaa ihmiselämän saada sisällyksensä yksinomaan suhteesta itseensä ja yhteiskunnalliseen ympäristöön, jonka vuoksi jumalasuhte ei kuulu ihmisellisen luonnon perustaviin aineksiin, vaan on jotain keinoitekoista, satunnaista, tilapäistä. Siveellisyyden täytyy silloin, voidakseen olla ihmisen tahdon omaperäinen ilmaus (autonominen) eikä jonkun vieraan vallan määräämä tai käskemä (heteronominen), olla uskonnoton, s. o. »moraali ilman Jumalaa».

Tämä vastakohta käsitystavassa uskonnon ja moraalien välisestä suhteesta

sekä kummankin olemuksesta, joka vastakohta on yhteydessä eri humaniteettikäsitteiden ja eri elämäkäsitteiden kanssa ja joka laajuudessa ja merkityksessä on paljoo suurempi kuin kaikki kristillisten tunnustusten keskinäiset erilaisuudet, ei ole uusi, mutta se on kehityksen lain mukaan aina selvemmin ja pontevammin esiintynyt nykyisyydessä. Nykyaikaisessa kulttuurielämässä kohtaa meitä se, mitä Eucken kutsuu »voimalliseksi liikkeeksi immanenssiin (Bewegung zur Immanenz); tämä on ymmärrettävä ja oikeutettu vastapainona kirkollisissa ja uskonnollisissa muodoissa ei harvoin ilmestyvää yksipuolista ylimalmallisuuden (transcendenttistä) suuntaa vastaan, ja tämä vastavaikutus on saavuttanut huippunsa positivismiin ja naturalismin systeemeissä, mutta on, erittäinkin mitä moraalin käsittämiseen tulee, saanut hyvin arvokkaan muodon pyrkimyksissä n.s. eettillisen kulttuurin hyväksi. Viimemainittu liike on, päinvastoin kuin Marx'in, Haeckel'in ja muitten puhtaasti positivistinen moraalikäsitte, omistanut itselleen kristillisestä etiikasta eräitä tähdellisiä totuusmomentteja, mutta opettaa, toisin kuin tämä, puhtaasti uskonnotonta moraalialia. Siveellisyuden täytyy, niin luullaan, voidakseen olla »autonominen», todellisesti »humaaninen» moraalialia, tulla uskonnottomaksi, tulla »moraaliksi ilman Jumalaa». ¹⁾

Moraalin käsittäminen uskonnottomaksi ei, niinkuin jo edellä sanottu käy ilmi, ole mikään harvinainen ilmiö, joka ehkä vain löytyisi spekuloivan ja konstruoivan professorin aivoissa, vaan se esiintyy laajoissa nykyajan suunnissa, joista moni avoimesti julistaa: »Jumala ja maailma ovat voitettu kanta.» Sellaisia suuntia ovat muitten muassa n.s. monismi ja oikeauskoinen sosialismi, mikäli se perustuu Marx'in n.s. historiamaterialismiin.

Moraaliopetus, joka ansaitsee tämän nimen, ei voi olla suhtautumatta yllä kosketeltuun, erikoisen humaniteettikäsitteen ja erikoisen elämän katsomuksen kanssa yhteydessä olevaan käsitteeseen. Tämän suhtautumisen täytyy ei vain enemmän tai vähemmän suoranaisesti ja selvästi määrätä kaikkien eettillisten prinssiikkysymysten käsittelemistä, jommoisia ovat kysymykset siveellisyyden olemuksesta, tahdon vapaudesta, velvollisuuden alkuperästä ja perustelemisesta, persoonallisesta tahi sosiaalisesta moraalialista, n.s. objektiivisesta ja subjektiivisesta siveellisyydestä, siveellisyydestä yhtenäisenä persoonaelämänä tai yksityisten hyveiden summana j.n.e.; vaan myöskin se vaikuttaa niinhyyvin oppikirjan kuin opettajan esitykseen. Että ranskalainen moraaliopeutus pääasiallisesti on käsitteiden analysoimista ja pyrkimystä moralisoivien kertomusten kautta valaisemaan ja teroittamaan yksityisiä hyveitä ku-

¹⁾ Katso allekirjoittaneen kirjaa »Moderna stråfvanden för etisk kultur». Helsingfors 1904.

ten suoruutta, urhoollisuutta, rehellisyyttä, solidaarisuutta, veljellisyyttä, isänmaanrakkautta, saanee tästä myöskin selityksensä. Tällä tavalla ei tule pakotetuksi selittämään elämässä ja todellisuudessa esiintyviä vastakohtia ja voi välttää arkaluontoisia riitakysymyksiä. Ja kuitenkin on ranskalaisten valtiomiesten teroitettava: »opettajan tulee karttaa niinkuin pahaa tekoa kaikkea, mikä hänen puheessaan tai hänen käytöksessään loukkaisi hänelle uskottujen lasten uskontunnustusta j.n.e.». Ja kuitenkin valitetaan itse Ranskassa, että lasten sieluihin tuodaan dualismia oleellisesti vastakkaisella moraaliopetuksella, jota toisaalta koulu ja toisaalta koti ja kirkko harjoittaa. Sellainen opetus voi kyllä, niin on sanottu, antaa nuorisolle ulkonaisen ja silminnähtävän rakenteen, joka edistää ranskalaisen luonteen säilyttämistä, mutta kuinka paljon puhutaankin velvollisuudesta ja sitä ehkä tehdään niinkin runsaasti, että tätä hyvää tulee liiankin paljon, niin jää kuitenkin jäljelle kysymys, kuinka synnytetään todellinen, järkkymätön velvollisuustunto?

Yllä huomauteuilta näköhohdilta ovat lähteneet allekirjoittaneen muistutukset ehdotusta vastaan, joka tarkoittaa siveysopin saattamista pakolliseksi oppiaineeksi kansakouluihimme. Nämä muistutukset ovat lyhyesti seuraavat.

Jo se on katsottava suuressa määrässä arveluttavaksi, että uutta oppiainetta ja lisäksi vielä ainetta, jolla on mitä erinomaisin merkitys koulun kasvattavalle toiminnalle, tahdotaan tuoda kouluun selvään sanomatta, minkä laatuinen sen sisältö on oleva. Tämä epämääräisyys ei mitenkään takaa, että ne, joiden käsissä valta huomenna on, hyväksyvät, mitä vallanpitäjä tänään on tahtonut ja tarkoittanut.

Mutta tähän tulee lisäksi, että kun uuden siveysopin, täyttääkseen tehtävänsä palvella sellaisten vanhempien lapsia, jotka eivät tahdo sallia lastensa ottaa osaa koulun uskonnonopetukseen ja siihen liittyvään moraaliopetukseen, täytyy asettua n.s. uskonnottoman moraalin kannalle, niin tämä opetus ei voi olla mitään kristinuskon ja protestantismiin pohjalle perustuvaa siveysoppia. Voihan kyllä sanoa, niinkuin on sanottukin, ettei tämän uuden siveysopetuksen tarvitse esiintyä uskonnonvihollisesti tai hyökkäävästi kristinuskon vastaan, ja voidaanhan meilläkin kehoittaa suvaitsevaisuuden vaarinottamiseen. Mutta kaikki tämä ei muuta uuden siveysopin todellista luonnetta, se kun perustuu elämänsä katsomukseen, joka on ristiriidassa kristinuskon ja protestantismiin kanssa ja tavallaan ilmituo näiden vastaisia periaatteita. Oppilaat eivät voi olla huomaamatta periaatteellista erilaisuutta toisen tai toisen moraaliopetuksen välillä.

Varsinaisesta uskonnonopetuksesta erotettua siveysoppia voidaan

tuoda kouluhimme kristillisiä vanhempia ja kasvattajia loukkaamatta; tätä ei kuitenkaan voi sanoa j o k a i s e s t a sellaisesta opetuksesta. Mutta pakottaa heidän lapsensa ottamaan osaa moraaliopetukseen, vaikk'ei se mitenkään olisikaan uskonnollisesti hyökkäävää, joka perustuu aivan toisiin edellytyksiin kuin kristinuskon ja protestantismiin tahi toisen kerran kasvattaa näitä lapsia kristinopin periaatteiden ja toisen kerran oleellisesti vastakkaisten mukaan, on pedagogiselta kannalta hyljättävä ja on suuri loukkaus uskonnonvapaudenperiaatetta vastaan, niinkuin tämä meidänkin uskonnonvapauslain ehdotuksessa on julkilausuttu. Jos täydellä syyllä katoolisten vanhempien lapset vapautetaan ottamasta osaa protestanttiseen uskonnon- ja moraaliopetukseen, niin millä perusteilla ja millä moraalisisella oikeudella sitten tahdotaan pakottaa kristillisten vanhempien lapsia ottamaan osaa opetukseen, joka perustuu ja jonka, tehtävänsä mukaisesti, täytyy perustua kristinuskolle oleellisesti vastakaiseen elämäkatsomukseen. Jälkimmäisessä tapauksessa on, vaikka kaikki polemiikki vältetäänkin, juopa vastakkaisten katsantokantojen välillä syvempi ja oleellisempi kuin edellisessä. Moraaliopetus, jossa siveellisyys on erotettu uskonnollisuudesta, ei, vaikkapa kaikkia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia hyveitä teroitettaisiin ja valaistaisiin, ole kristillistä eikä protestanttista moraalia.

Yllämainituilta periaatteellisilta näkökohdilta ovat lähteneet minun muistutukseni siveysopin tuottamista vastaan pakollisena aineena kansakouluhimme. En voi suostua samentamaan ja järkyttämään kansamme tietoisuutta velvollisuustietoisuuden ja jumalatietoisuuden erottamattomasta yhteenkuuluvaisuudesta. Tähän asti tämä kansa on, suurin piirtein katsottuna, ottanut velvollisuustunteensa Jumalalta. En voi suostua neuvomaan kristillisten vanhempien lapsia toisille lähteille opettamalla niille siveysoppia, joka rakentuu aivan toisille edellytyksille.

En puolestani ole ruvennut tarkastamaan niitä aivan varmaan painavia käytännöllisiä vaikeuksia, jotka kohtaavat ehdotuksen toteuttamista.

Miksi vastustan siveysopetuksen pakollisuutta?

Professori M. Soinisen kirjoitelman johdosta.

Kirj. P. Virkkunen.

Kasvatus ja Koulun viime numerossa professori Soininen pitkässä kirjoitelmassa käsittelee mm. sivistysvaliokunnan mietinnössä suunniteltua siveysopetuksen pakollisuutta ja minun valiokunnan enemmistön päätöstä vastaan tekemääni vastalauseita. Omasta puolestani olisin pitänyt sopivampana, että virallista asiakirjaa samat henkilöt, jotka sen laatimisessa ovat olleet vastakkaisella kannalla ja vielä eduskunnassa tulevat taistelemaan kumpikin käsityksensä puolesta, eivät ennen ratkaisua olisi käsitelleet suuren yleisön edessä. Kun professori Soininen näin kuitenkin on tehnyt, on hänen esiintymisestään seurauksena ainakin se, että minä leimaan hänen kirjoitelmansa suuresti yksipuoliseksi ja olen pakotettu täten tarjoamaan oman osuuteni tähän hänen aloittamaansa julkiseen ajatusvaihtoon.

I.

Jotta ajatusvaihto pysyisi asiallisena ja jossakin määrin kävisi hedelmälliseksi lukijalle, katson ensin tarpeelliseksi asettaa näkyviin ne todelliset vastakohdat, joista on kysymys, kun tahdotaan lainsäädännössä tehdä kaikille kansakoulun oppilaille pakolliseksi se siveysopetus, jonka uutuutta professori Soininen ajaa innokkaammin kuin kukaan toinen. Minun silmissäni on hänen kirjoitelmansa oleellisin puute siinä, että hän ei sanallakaan mainitse sitä lainsäädännöllistä yhteyttä, johon puheenaoleva opetuksellinen uutuus nykyään kuuluu. Tämä yhteys taas on yksi määrääviä syitä minun kannanotolleni.

Eroavaisuus meidän mielipiteittemme välillä ei näet ensi sijassa ole siinä, mistä professori Soininen, kumma kyllä, sen tahtoo etsiä. Hän levittelee lukijan eteen paljon sellaisia asioita, joiden pääasioihin minä en ainoastaan voi yhtyä, vaan pidänpä niitä nykyaikana itsestäänselvinä. Kun hän valittaa, että luonnetta muodostava kasvatuspuoli on kouluissamme yleensä heikosti edustettu; kun hän todentaa, että nykyaikainen koulu kumminkin on pyrkinyt toiminnassaan ja erityisesti muutamien, soveltuvien opetusaineitten edustamisessa antamaan opetukselle eettillistä elämää koskettelevan sävyn; kun hän ylistelee Fr. W. Foersteriä aikamme suurimpana pedagogina; vieläpä kun hän, Foersteriinkin nojautuen, alleviivaa kristinuskonopetuksen heikkouksia, — niin